Arşivde Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi - Eylül 2024, Cilt: 1, Sayı: 2
Journal of Women and Gender in the Archives - September 2024, Volume 1, Issue 2

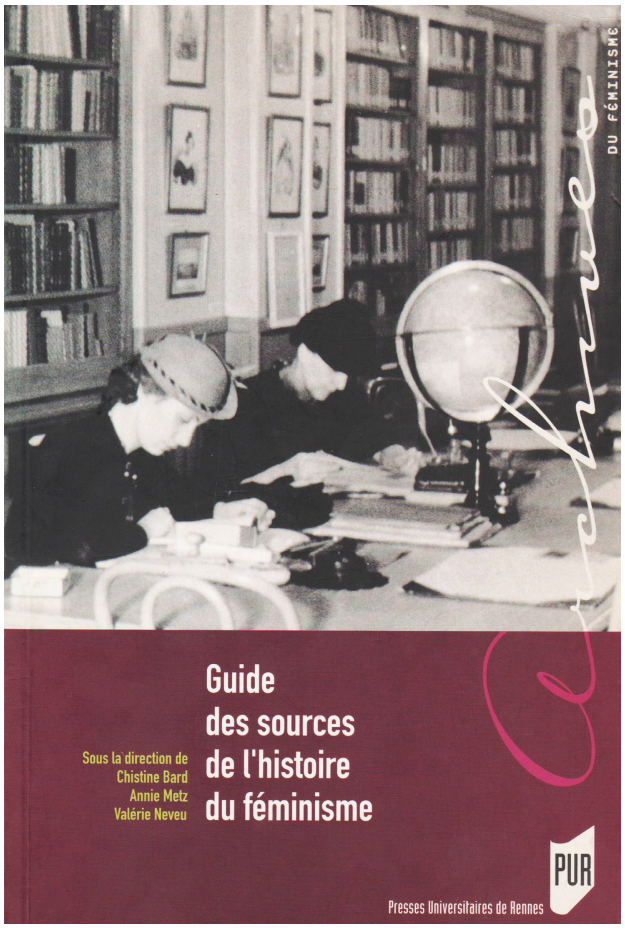
arşiv de KADIN VE TOPLUMSAL CİNSİYET DERGİSİ
Journal of Women and Gender in the Archives

Feminizm Tarihinin Kaynakları Rehberi Fransız Devrimi'nden Günümüze

Guide des sources de l'histoire du féminisme de la Révolution Française à nos jours

Aslı Davaz
Araştırmacı, yazar, kadın tarihi arşivcisi

"Bu rehber, Fransız Devrimi'nden günümüze feminizm tarihine dair kaynakların belgelenmesine önemli bir katkı sunuyor."

Kadınların arşiv mirasını korumak amacıyla Fransa'da dağınık halde bulunan ve tek bir çatı altında merkezileştirilmesi mümkün olmayan arşivlerin izini sürebilmek için, L'Association Archives du Féminisme [Feminizm Arşivleri Derneği], geniş kapsamlı bir feminizm tanımı benimseyerek önemli bir çalışma gerçekleştirdi. Bu çerçevede Christine Bard, Annie Metz ve Valérie Neveu'nün yanı sıra tarihçi, arşivci ve kültürel miras küratörlerinin ortak katkılarıyla[1] *Guide des sources de l'histoire du féminisme - de la Révolution française à nos jours*[2] başlıklı arşiv rehberi derlendi ve 2006 yılında yayımlandı. Bu rehber, Fransız Devrimi'nden günümüze feminizm tarihine dair kaynakların belgelenmesine önemli bir katkıda bulunuyor.

Kadınların Arşiv Mirasını Korumak

Rehberin önsözünde Christine Bard, "Feminist arşivlere duyulan ilgi bugün başlamış değil" ifadesiyle feminist arşivlerin tarihsel gelişimine dikkat çekiyor. Bard, feminist arşivlerin oluşturulması ve korunmasının tarihsel süre-

1. Rehber, Veronique Fau-Vincenti (koordinatör), Colette Avrane, Sylvain Bertoldi, Françoise Flamant, Helene Fleckinger, Magali Lacousse, Anne-Marie Pavillard ve Elisabeth Verry işbirliğiyle hazırlandı.
2. Christine Bard, Annie Metz ve Valérie Neveu, ed., *Guide des sources de l'histoire du féminisme: de la Révolution française à nos jours* (Rennes: Presses Universitaires de Rennes, 2006).

cini, kadın odaklı arşivciliğin öncü isimlerini ve verdikleri mücadeleleri ele alarak bu arşivlerin kaderine dair kısa bir inceleme sunuyor. Özellikle Eliska Vincent, Marguerite Durand, Marie-Louise Bouglé gibi kadın merkezli arşivciliğin öncülerine değinen Bard, Marguerite Durand Kütüphanesi ile Hélène Brion ve Gabrielle Duchêne'in bu alandaki öncü çalışmalarını ayrıntılandırıyor.

Christine Bard'a göre, Fransa'da feminizm tarihi, feminist aktivizmin doğrudan bir ürünü olarak şekillenmiştir. Bu bağlamda, 1926 gibi erken bir tarihte feminizm alanında tez yazan sosyalist feminist militan Marguerite Tibout dikkat çeker. 1930'lu yıllarda, ekonomik krizin ortasında kadınların çalışma hakkını savunan Tibout, bu mücadelesini kararlılıkla sürdürmüştür. Bard, rehberin önsözünde bu süreci ayrıntılı bir şekilde ele alıyor ve 1970'li yıllara gelindiğinde, feminist çalışmaların daha çok üniversiteler bünyesinde yürütüldüğünü vurguluyor. 1980'den itibaren ise Fransa'da feminist araştırmaların aktivist çalışmalardan ayrılmaya başladığını ifade ediyor. Bard, günümüzde bu çalışmaların üniversitelerdeki gelişmeler sayesinde kadın ve toplumsal cinsiyet üzerine yapılan araştırmaları mümkün kıldığını belirtiyor ve Feminizm Arşivleri Derneği'nin varlık nedeninin, bu araştırmalara kaynak teşkil edecek arşivlerin korunması olduğunu vurguluyor.

Christine Bard, feminizm kavramının tanımlanmasında, bu terimin Fransa'daki tarihsel gelişimini, coğrafi yayılımını ve zaman içindeki dönüşümünü ayrıntılı bir şekilde ele alıyor. "Modern feminizmin temellerinin insan hakları kavramına" dayandığını belirten Bard, bu nedenle rehberin başlangıç noktasının 1789 yılı olarak kabul edildiğini yazıyor. Bard, feminizmin politik, sosyal ve kültürel bir hareket olarak geniş bir konu yelpazesi sunduğunu vurgularken rehberin hazırlanmasında öncelikli olarak feminizm tanımına odaklanıldığını ifade ediyor. Feminizm kavramının en geniş anlamıyla ele alındığını belirten Bard, kadınlar, erkekler, çeşitli kolektifler, dernekler, sendikalar ve şirketler gibi son 200 yıldır cinsiyet eşitliği ve kadın haklarını savunan tüm aktörlerin bu kavramın kapsamında değerlendirildiğini yazıyor. Ayrıca Bard, feminist arşiv fonunun ne anlama geldiğini inceledikten sonra, rehberin ilerleyen bölümlerinde feminizm kavramını ele alırken izledikleri yöntemi ayrıntılandırıyor.

Christine Bard, rehberin önsözünde kamusal ve özel arşivleri ele alırken bu rehberin ortaya çıkış nedenlerini ve feminizm tarihi bakımından neden gerekli olduğunu ayrıntılı olarak açıklıyor. Bard, rehberin amacını, planlanan yapısını, bulunan arşivlerin kapsamını anlatırken aynı zamanda kaybolmuş ya da ulaşılması zor arşivleri işaret ediyor. Ona göre, feminizme dair arşivlerin büyük bir kısmı özel arşivlerden oluşuyor; bu arşivler genellikle bireylere ya da derneklere ait arşivlerdir. Rehberin gerekliliğini ortaya koyan bir diğer önemli neden, bu dağınık arşivlerin tek bir merkezde toplanmasının mümkün olmamasıdır. Bu rehber olmaksızın bu arşivlerin varlığından haberdar olmak neredeyse imkânsızdır. Ayrıca, herhangi bir kuruma bağışlanmamış özel arşivlerin varlığını bilmek ve bunları takip edebilmek son derece zordur. Rehber sayesinde, bağışlanmış tüm özel arşivler hakkında bilgi edinmek mümkün hale gelmiştir. Bunun yanı sıra, kamu arşivlerinde de feminizmle ilgili belgeler bulmak mümkündür. Örneğin, aktivist faaliyetleri izleyen polis kayıtları (süfrajist eylemler, kadın grevleri gibi) ve "devlet feminizmi" arşivleri (1974 yılında kurulan Kadın Hakları Bakanlığı'na ait belgeler gibi) kamu arşivlerinde yer alır.

Görsel-işitsel koleksiyonlar ve sözlü kaynaklar, çağdaş feminizm tarihine dair önemli belge niteliği taşırlar. Özellikle 1970'li yılların aktivist belgeselleri ve deneysel filmleri bu bağlamda kayda değer örneklerdendir. Ayrıca kadın film festivalleri bu alanda önemli bir kaynak birikimi sağlamış; yazarın da belirttiği gibi, bu filmler üzerine yapılan çalışmalar önemli arşivler oluşturmuştur. Örneğin, 1979 yılından bu yana düzenlenen Créteil Uluslararası Kadın Filmleri Festivali sayesinde zengin bir arşiv birikimi meydana gelmiştir; bu arşivlerde, kâğıt belgelerin yanı sıra yönetmenlerle yapılan röportajlar ve ödül törenlerine ait koleksiyonlar da bulunur. Ancak, yazarın görüşüne göre, bu arşivler henüz tam anlamıyla değerlendirilmemiştir. Bunun temel nedeni, bu kaynakların çok az bilinen arşivler olmasıdır. Feminizm Arşivleri Derneği, bu kaynakları daha görünür kılmak amacıyla Kasım 2004'te feminizm tarihinin işitsel-görsel kaynaklarına odaklanan bir sempozyum düzenlemiştir.

Bard yazısının devamında feminist mücadelenin arşivlerinin kamu ve özel arşivlerdeki durumuna da değiniyor, aynı zamanda sözlü kaynaklar ve ses kayıtlarıyla ilgili yürüttükleri çalışmalar hakkında bilgi veriyor. Rehberin ortaya çıkışının ana unsuru olarak, 2000 yılında Cécile Brunschvicg özel arşivinin Moskova'dan dönmesiyle birlikte Angers Üniversitesi'nde kurulan Le Centre des Archives du Féminisme [Feminizm Arşivleri Merkezi] adlı merkezin önemini vurguluyor. Önsözden sonra, bu rehberin hazırlanabilmesi için izlenen yöntemi ayrıntılandırıyor. Hem bir arşivci hem de bir tarihçi olan Odile Krakovitch, 2000'li yıllarda "Le Centre des Archives du Féminisme" kurulduktan sonra, böyle bir rehberin gerekliliği üzerine çalışmalar başlatmış ve bu çalışmanın önemini vurgulamıştır. Bu amaçla kapsamlı bir dizi soru hazırlanmış ve 350 kuruma gönderilmiştir. Bu kurumlar arasında İl Arşivleri, Belediye Arşivleri ve Milli Arşivler yer alıyor.

Rehberin yapısı, özel arşiv (arşiv fonu) kavramı üzerine inşa edilmiştir. Özel arşivleri tanıtmak amacıyla tanıtım alanları hazırlanmış ve rehber, bu kurumlara göre bir yapılandırma oluşturmuştur. En fazla özel arşiv barındıran dört kurum Marguerite Durand Kütüphanesi, Paris Tarihi Kütüphanesi, Çağdaş Tarih Dokümantas-

yon Kütüphanesi ve Kadınlara Dair Arşiv Merkezi'dir. Rehberde öncelikle kamu arşivleri, ardından dernekler, kütüphaneler, özel arşiv merkezleri, enstitüler ve vakıflar şeklinde bir düzenleme yapılmıştır. Bu çalışmanın kapsamı dahilinde, öncelikle anket soruları ve gönderilecek kurumların listesi hazırlanmıştır. Ardından, bu çalışmaların takibi, gönderilen cevapların incelenmesi, seçilmesi ve yayına hazırlanması gibi kapsamlı bir süreç yürütülmüştür. Bu sistematik yaklaşım rehberin titiz bir şekilde derlenmesini ve feminist arşivlere dair kapsamlı bir kaynak oluşturulmasını sağlıyor.

Rehberde araştırmaya dahil edilen kurumlar üç ana kategori altında toplanmıştır. Kamu Arşivleri: İl Arşivleri, Belediye Arşivleri, Milli Arşivler. Özel Kurumlar; bu kategoride dernekler, kütüphaneler, müzeler ve özel arşiv merkezleri gibi kurumlar yer alıyor. Feminizmin Görsel ve İşitsel Kaynakları; bu kategori, feminizm tarihine dair görsel ve işitsel materyallerin toplandığı arşivleri kapsıyor. Bu sınıflandırma rehberin kapsamını genişleterek, feminizmin farklı boyutlarını belgeleyen çeşitli kaynakları sistematik bir şekilde sunmayı amaçlıyor.

Rehberin birinci bölümünde kamu arşivleri ele alınıyor; öncelikle il arşivlerine ve belediye arşivlerine yer veriliyor. Ardından, milli arşivler ve diğer kamu arşivleri sıralanıyor. Örneğin, Dışişleri Bakanlığı arşivleri, İkinci Dünya Savaşı'yla ilgili arşivler, hastane arşivleri, İçişleri Bakanlığı ve polis arşivleri, Kadın Hakları ve Eşitlik Departmanı (SDFF) gibi çeşitli kamu kurumlarına ait arşivler bu bölümde ayrıntılı bir şekilde inceleniyor. Bu bölüm, kamu arşivlerinin geniş kapsamını ve feminizmle ilgili belgelerin bu arşivlerdeki yerini ortaya koymayı amaçlıyor.

Rehberin ikinci bölümünde, dernekler, kütüphaneler, müzeler ve özel arşivlerde gerçekleştirilen araştırmalara odaklanılıyor. Geniş bir yelpazeyi kapsayan bu bölümde, çeşitli kurumlar üzerinden örnekler sunuluyor. Örneğin, Çalışma Tarihi Merkezi, Jean-Jaurès Vakfı - Sosyalist Arşivler Merkezi, Birinci Dünya Savaşı Anı Müzesi, Lezbiyen Arşivleri Araştırmaları ve Kültürleri, Ulusal Kürtaj ve Doğum Kontrol Merkezleri Derneği, Fransa Milli Kütüphanesi, Toplama Kamplarına Gönderilme ve Direniş Tarihi Merkezi, 20. Yüzyıl Sosyal Tarih Merkezi, Louise Labé Merkezi – Lyon Feminist Araştırmalar Merkezi, Fransız Aile Planlaması Hareketi, Ulusal Direniş Müzesi ve Louise Weiss Müzesi[3] gibi kurumlar, bu bölümde ele alınan başlıca örnekler arasında yer alıyor. Bu bölüm, feminizm tarihine ışık tutan çeşitli özel arşivlerin ve kurumların önemini vurgulayarak, araştırmacılar için rehber niteliğinde bir kaynak sunuyor.

Üçüncü bölümde ise feminizm tarihine dair görsel ve işitsel kaynaklar kapsamlı bir şekilde ele alınıyor. Bu kaynaklar arasında Fransız Sinema Merkezi Ulusal Sinematografi Merkezi Arşivleri, Film Kütüphanesi (BiFi) -Medya Kütüphanesi, Simone de Beauvoir Görsel-İşitsel Merkezi, IRIS-Kadınların Görsel-İşitsel Yaratıcılığı Kaynak Merkezi bulunuyor[4]. Ancak, radyo ve televizyon arşivlerine ilişkin miras yer almıyor.

Bu üç ana bölümün ardından, "Webografi" başlığı altında çevrimiçi kaynaklar inceleniyor. "Webografi" terimi, belirli bir konuyla ilgili çevrimiçi kaynakların listesini ya da bir araştırma kapsamında kullanılan web tabanlı referansları ifade ediyor. Bu terim, genellikle bir bibliyografinin web kaynaklarına odaklanan bir versiyonu olarak kullanılıyor. Bu bölümde, Fransa'da feminizm üzerine araştırma yapanlar için en önemli web sitelerinin bir listesi sunuluyor. Beşinci ve son bölümde ise kaynakça, medyayla ilgili bir indeks, rehberde adı geçen tüm kurumların indeksi, kişi indeksi ve bu rehberi hazırlayan Feminizm Arşivleri Derneği'nin tanıtımı yer alıyor. Bu bölümde, başvurulan tüm kurumlar arasında özellikle iki kurum öne çıkıyor: Marguerite Durand Kütüphanesi ve Centre des Archives du Féminisme. Bu kurumlar, rehberde kapsamlı bir şekilde ele alınarak, feminist arşivcilik alanındaki önemleri vurgulanıyor.

> ***Rehber, 2010 yılından bu yana dijital ortamda açık erişimdedir. Valérie Neveu'nün aktardığına göre, rehberde 348 özel arşive dair bilgi yer alıyor.***

Feminizm Tarihinin Kaynakları Rehberi

Her özel arşiv (arşiv fonu) için 12 bilgi/tanım alanı bulunuyor. İlk olarak, özel arşivin bulunduğu kurum hakkında ön bilgiler ve kurumun tarihçesi, ardından erişim koşulları açıklanıyor: Erişimi ücretli midir, açık erişimde midir, yoksa izne mi tabidir? Daha sonra arşivin adı, en eski ve en yeni belgelerin tarihleri ve toplam

3. Centre d'histoire du travail, Fondation Jean-Jaurès - Centre d'archives Socialistes, Historial de la Grande Guerre, Archives, Recherches et Cultures lesbiennes, Association Nationale des Centres d'Interruption de grossesse et de Contraception (ANCIC), Bibliothèque nationale de France (BnF), Centre d'histoire de la Résistance et de la Déportation, Centre d'histoire sociale du XXe siècle (CHS), Centre Louise Labé – Centre lyonnais d'études féministes, Mouvement français pour le planning familial, Musée de la Résistance nationale, Musée Louise Weiss.

4. Archives françaises du film du Centre national de la cinématographie, Bibliothèque du film (BiFi) – Médiathèque, Centre audiovisuel Simone de Beauvoir, IRIS, Centre de ressources de la création audiovisuelle des femmes.

uzunluğu belirtiliyor. Bu yapı, araştırmacılara özel arşivlerle ilgili ayrıntılı bilgi sağlayarak belgelere erişimi kolaylaştırmayı amaçlıyor.

Bu bilgilerin ardından, kuruma nasıl ulaştığı ayrıntılandırılıyor: Bağış yoluyla mı temin edildi, yoksa kurum tarafından mı satın alındı? Kuruma ulaşmadan önce kimlerin elinde bulunduğu, eğer arşiv bir kişiye aitse biyografisi, bir kuruma aitse kurumun tarihçesi sunuluyor. Daha sonra, özel arşivle ilgili açıklama bölümüne yer veriliyor; bu bölümde envanter, sınıflandırma şeması ve tarihsel önemi hakkında bilgiler bulunuyor. Eğer bu özel arşivle ilgili başka kurumlarda belgeler mevcutsa bu kurumların adları da belirtiliyor. Devamında, arşivin içindeki belgelerle ilgili ayrıntılı bilgiler veriliyor ve bu belgelerin orijinal mi, fotokopi mi, yoksa mikrofilm mi olduğu belirtiliyor. Sonrasında envanterin ayrıntılı listesi ve son olarak, arşiv üreticisi olan kişi ya da kurum hakkında yazılmış eserlerin bibliyografyası yer alıyor. Bu yapı, özel arşivlerin kapsamlı bir şekilde anlaşılmasını ve erişim süreçlerinin netleştirilmesini sağlayan bir rehber sunuyor.

Bu rehberin içerdiği arşivlerle ilgili birkaç örnek vermek gerekirse; Choisir la Cause des Femmes Derneği'nin arşivi, 1971 yılından günümüze uzanıyor. Bu dernek, Fransız feminist avukat, aktivist ve yazar Gisèle Halimi tarafından kurulmuştur. Halimi, 20. yüzyılın en önemli hukukçularından biri olarak tanınır ve 70 yılı aşkın bir süre boyunca feminist mücadelenin içinde yer almıştır.

Louise Weiss (1893-1983), Fransız bir yazar, gazeteci, feminist ve siyasetçi olarak, özellikle kadın hakları ve Avrupa entegrasyonu alanlarında etkili bir kadındır. Kadınların oy hakkı mücadelesinde öne çıkan bir feminist olarak tanınan Weiss, bu hakkın elde edilmesi için çeşitli kampanyalar yürütmüştür. Kendi arşivinin bir kısmını bizzat bağışlamıştır. Bu arşivler arasında, Almanlar tarafından çalınan ve 1945'te Sovyetler Birliği'ne götürülen, ardından 1995 yılında Rusya tarafından Fransa Dışişleri Bakanlığı'na iade edilen belgeler bulunuyor. Arşivde mektuplar, ajandalar, özel notlar, yolculuklarda tuttuğu notlar, fotoğraflar ve yazılarının taslakları yer alıyor. Weiss'in özel arşivi Fransa Milli Kütüphanesi, Strazburg Üniversitesi Kütüphanesi, Ulusal Sinema Merkezi gibi çeşitli kurumlara dağılmış durumdadır.

Colette (asıl adı Sidonie-Gabrielle Colette, 1873-1954), Fransız bir yazar, gazeteci ve tiyatro oyuncusuydu. Fransız edebiyatının en önemli kadın yazarlarından biri olarak kabul edilen Colette, özellikle kadınların iç dünyasını ve toplumsal rollerini derinlemesine ele alan eserleriyle tanınır. Colette'in özel arşivi, 6 raf metre uzunluğundadır ve çalışma dosyaları, hakkında çıkan yazılar, mektuplar, basın kupürleri ile fotoğrafları içeriyor. Ayrıca, Colette'in romanlarının taslakları Fransa Milli Kütüphanesi ile Austin, Teksas'taki Harry Ransom Research Center'da bulunuyor. Emniyet Müdürlüğü Arşiv ve Müze Hizmetleri Merkezi'nde, 1884-1915, 1929-1939 ve 1939-1979 yılları arasına ait belgeler yer alıyor. Bu belgeler arasında Savaşa Karşı Kadınlar Birliği (Ligue des femmes contre la guerre) ve İnsanlık için Feminist Birlik (Ligue féministe de l'humanité) gibi örgütlerin belgeleri bulunuyor. Ayrıca Fransız yazar, feminist, özgürlükçü düşünür ve kadın hakları savunucusu Maria Deraismes (1828-1894) ile Fransız gazeteci, yazar ve sosyalist feminist aktivist, asıl adı Caroline Rémy de Guebhard (1855-1929) olan Séverine gibi kadınların belgeleri de buradadır. Bunun yanı sıra, 19. yüzyılın sonlarında faaliyet gösteren Fransız ve Uluslararası Kadın Hakları Kongresi (Congrès français et international du droit des femmes en 1889), Kadın Eserleri ve Kurumları Kongresi (Congrès des œuvres et institutions féminines 1889), Sosyalist Kadınlar Birliği (Union des femmes socialistes) ve Sosyalist Kadınlar Grubu'yla (Groupe des femmes socialistes, 1913) ilgili arşiv belgeleri de mevcuttur. Bu arşivler kitaplar, dergiler, basın dosyaları, polis raporları ve afişler gibi çeşitli materyalleri içermekte olup, envanter çalışmaları tamamlanmış ve araştırmacıların erişimine sunulmuştur.

Rehber, 2010 yılından bu yana dijital ortamda açık erişimdedir (www.archivesdufeminisme.fr/GDS). Valérie Neveu'nün aktardığına göre, rehberde 348 özel arşive dair bilgi yer alıyor. Rehberin açık erişim süreci Dernek tarafından aktif olarak takip ediliyor ve bilgilerin güncellenmesi sağlanarak yeni özel arşivler hakkında eklemeler yapılıyor.

Kaynakça

Balley, Noelle. "Guide des sources du féminisme: de la Révolution française à nos jours." *Bulletin des bibliothèques de France* (BBF), sy. 3 (2007): 134-134. https://bbf.enssib.fr/consulter/bbf-2007-03-0134-008

Bard, Christine, Annie Metz ve Valérie Neveu, ed. *Guide des sources de l'histoire du féminisme - de la Révolution française à nos jours.* Rennes: Presses universitaires de Rennes, 2006.

Neveu, Valérie. "La base Guide des sources de l'histoire du féminisme en 2012: faire vivre un outil documentaire (3)." ALMA - Archives, livres, manuscrits et autres supports de l'information. 30 Mayıs 2013. https://doi.org/10.58079/ayud

Rochefort, Florence. "Christine Bard, Annie Metz, Valérie Neveu (dir.), Guide des sources de l'histoire du féminisme." *Clio,* sy. 28 (2008): 275-307. http://journals.openedition.org/clio/9162.

Rehberin yer aldığı web sayfasından bir görüntü. Veritabanı üzerinden rehberde yer alan kişi ve kurum arşivlerini inceleyebilir, arşivlerin içerdiği malzemeye ilişkin bilgi edinebilirsiniz. *Archives du Féminisme*, www.archivesdufeminisme.fr/GDS.